



Ocene in poročila



**Zdenka Bonin in Deborah Rogoznica:
Koprska rodbina Grisoni in njene
sorodstvene povezave. Koper: Pokrajinski
arhiv, 2016, 127 strani.**

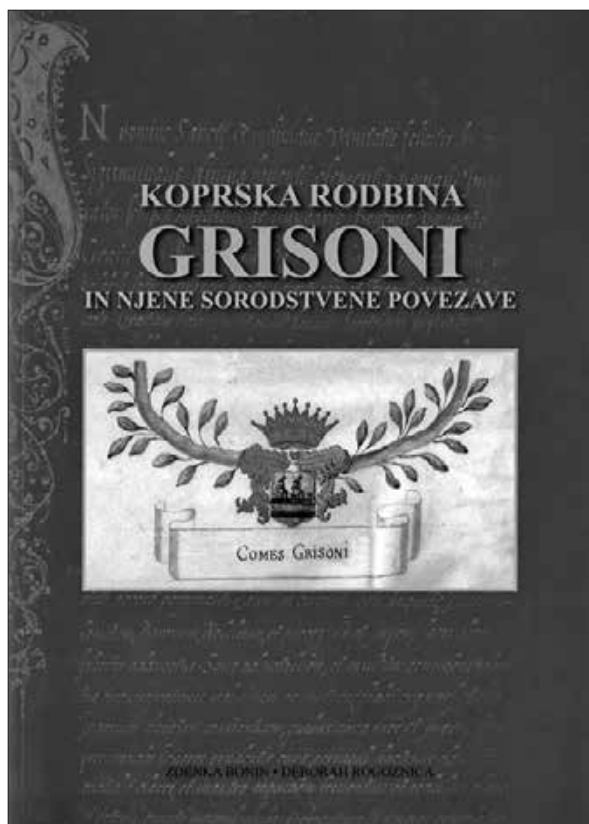
V zadnjih dveh desetletjih doživlja raziskovanje plemstva na Slovenskem novo renesanso. Vedno znova izhajajo članki ali monografije, ki odkrivajo različne aspekte življenja in delovanja plemiške družbe, nekoč aktivnega in pomembnega, pozneje pa skoraj povsem pozabljenega družbenega sloja, ki je tudi v slovenski zgodovini pustil neizbrisen pečat. Vendar pa so raziskave osredinjene skoraj izključno na kontinentalni del Slovenije, torej na nekdanje habsburško plemstvo. Plemstvo oz. mestno plemstvo (patricijat) v obalnih mestih, ki so vse do konca 18. stoletja sodila pod beneško oblast, ostaja v raziskovalnem smislu bolj ali manj povsem v ozadju. Razlogi za to, so različni – pomanjkanje gradiva, ki je bilo predvsem po drugi svetovni vojni bodisi uničeno bodisi odpeljano

v tujino, pomanjkanje raziskovalcev, ki bi jih omenjena tematika zanimala oz. bi imeli dovolj znanja za tovrstne raziskave itd.

Zato je toliko bolj razveseljiva knjižna novost, ki je leta 2016 prišla iz Pokrajinskega arhiva Koper in pod katero sta se podpisali tamkajšnji arhivistki in raziskovalki Zdenka Bonin in Deborah Rogoznica. Pod drobnogled sta vzeli eno od najbolj prepoznavnih koprskih plemiških družin – rodbino Grisoni, ki je skoraj pol tisočletja soustvarjala zgodovino tega pomembnega obalnega mesta. Družino sta predstavili skozi genealoške raziskave, sledili sta ji od njene prihoda v Koper (oz. bolj natančno od začetka 17. stoletja dalje, ko sta lahko uporabili ohranjeno arhivsko gradivo) in vse do njenega izumrtja sredi 19. stoletja, na koncu pa sta predstavili tudi, kaj je za njo ostalo do današnjega časa.

Raziskavo sta avtorici uvedli z uvodnima poglavjema, v katerih sta na kratko predstavili sklepanje poročnih zvez in poročne običaje v Istri in Benetkah, ter se pri tem usmerili v koprške plemiške rodbine in siceršnjo vlogo mestnih elit v primorskih mestih. Izkazalo se je, da poročni običaji niso bili dosti drugačnih od tistih v kontinentalnem delu našega prostora, saj so od 16. stoletja sledili predpisom tridentinskega koncila. Posebnost je bila predvsem delitev premoženja »po istrsko«, po kateri sta si zakonca premoženje delila »kot brat in sestra«, torej je od sklenitve zakonske zveze dalje veljalo splošno solastništvo dobrin. Ta princip se je po mnenju raziskovalcev v visokem srednjem veku najprej razvil prav v Kopru in se nato razširil še v druga mesta oz. po celotni Istri, čeprav je vsako od njih razvilo nekaj specifik, ki so jih ločevale od drugih. Na splošno pa velja, da je bila praksa sklepanja poročnih zvez na ozemlju pod beneško oblastjo enaka kot v samih Benetkah.

Po splošnem uvodu avtorici na kratko predstavita koprške plemiške družine in se nato detajlno posvetita rodbini Grisoni. Grisoniji so bili izvorno beneška rodbina, ki je bila sredi 14. stoletja zaradi goljufanja pri volitvah funkcionarjev v beneški veliki svet izgnana iz Serenissime. Naselila se je v Kopru, njeni člani pa so tam postali člani Veliškega sveta, se sorodstveno povezali z drugimi plemiškimi oz. patricijskimi družinami in postali ena najuglednejših in najbogatejših koprskih rodbin. Premoženje so kopičili na več načinov, bodisi z nakupom bodisi s sprejemanjem fevdalnih pravic od koprškega škofa. Pomembna prelomnica za rodbino je pomenilo izumrtje koprške veje rodbine Vergerio, s katero so bili Grisoniji sorodstve-



no tesno povezani. Testamentarna določila zadnjega koprskega Vergerija iz leta 1678 so določala, da naj v primeru pomanjkanja dedičev iz njegove rodbine (ena veja je takrat živel v Veroni) o usodi njegovega rodbinskega premoženja odloči žreb. Kot dediči so v poštev prišli njegovi trije nečaki oz. njihove družine – Grisoni, Brutti in Petronio. Ker se veronski Vergeriji niso hoteli priseliti v Koper, je februarja 1713 dejansko prišlo do žrebanja. Usoda je bila naklonjena Grisonijem, ki so tako prišli do premoženja Vergerijev in postali najpremožnejša rodbina v Kopru.

K dvigu socialnega in gmotnega položaja Grisonijev so pripomogle še druge pametne odločitve glede ženitne politike, ki so jih popeljale tudi izven koprskega pomirja; tako so zavezništva in poročne partnerje iskali tudi po drugih istrskih mestih, po beneški Terrafermi in celo v Furlaniji, Gorici in Trstu, ki so bili habsburški in ne beneški. S tem so močno razširili svojo sorodstveno mrežo, kar se je izkazalo za koristno zlasti v zadnjem obdobju njenega obstoja, v 19. stoletju, ko je ozemlje beneške republike in z njim tudi Koper prešlo pod habsburško oz. avstrijsko oblast.

In prav to – Grisoniji in njihove sorodstvene povezave – je tudi osrednja tema knjige. Avtorici sta se raziskave in rekonstrukcije rodbine lotili s pomočjo arhivskega gradiva, ki ga hranijo v koprskem pokrajinskem arhivu. Osredinili sta se predvsem na dokumente pravne narave, ki so urejali finančne razmere ob spremembah statusa posameznih članov. V prvi vrsti so to oporoke, poročne pogodbe ali pogodbe, izstavljene ob odhodu v samostan, zelo izpovedni pa so tudi zapisi o sodnih sporih, zapletih ob dedovanju in delitvi premoženja in podobno. Pri tem se avtorici nista omejili zgolj na Grisonije, ampak sta predstavili (vsaj na kratko) tudi njihove priženjene družine – Vergerio, Fini, Sabini, Gorizutti, Borisi, Brigido in Pola.

Konec rodbine Grisoni je tako kot njen vzpon krojila usoda. Zadnji moški poganjek na rodbinskem deblu Raimondo Pompeo je leta 1833 tik pred dopolnjenim 24. letom izgubil življenje v dvoboju in s tem je bilo tudi konec upov na nadaljevanje rodbine. Ker je kmalu za njim umrla tudi njegova sestra Polissena, so njuni starši večino premoženja namenili za dobrodelne ustanove v Kopru. Tako sta bili premoženja Grisonijev deležna koprška mestna bolnišnica in dobrodelni vrtec, po smrti obeh staršev so družinsko hišo spremenili v zavetišče za revne otroke, nekaj denarja pa je šlo tudi za dote koprskih deklet. Nekatere od institucij, ki so se na noge postavile in delovale s premoženjem Grisonijev, so bile aktivne tudi med obema svetovnima vojnama oz. preoblikovane delujejo še danes.

Knjiga ponuja zanimiv vpogled v delovanje višjih slojev v Kopru v novem veku, dinamiko rodbinskega mreženje pa tudi (u)pravne prakse, ki so urejale najpomembnejše dogodke v življenju posamezni-

kov. Kljub nekaterim velikim razlikam med beneško in habsburško ureditvijo se pokaže, da ustroj visoke družbe v beneškem Kopru v osnovi ni bil tako drugačen od habsburške notranjosti – ravno tako je deloval institut fidejkomisa (nedeljive rodbinske posesti), ki je favoriziral enega samega (ponavadi najstarejšega) moškega potomca, ravno tako so bile ženske v principu odrinjene od dedovanja in so se morale »zadovoljiti«^z doto, in ravno tako so se vedno znova bodisi prikrito bodisi eksplicitno pojavljale zahteve po iskanju stanovsko enakovrednih poročnih partnerjev.

Zanimivo so prikazani tudi primeri mešanja beneškega in avstrijskega, nihanja med eno in drugo stranjo ter (ne)zmožnost oz. (ne)pripravljenost na prilagajanje novim družbenim in političnim razmeram. Pri koprskih Grisonijih se oziranje proti habsburškim deželam začne že v začetku 18. stoletja, ko pride do poroke med Francescom Grisonijem in goriško baronico Ano Marijo Gorizutti. Ta trend so nadaljevali tudi njuni potomci, ki so poročne partnerje iskali v avstrijskih plemiških družinah, kot so bile Brigido ali Neipperg. Po eni strani je tovrstna praksa, ki so jo v večji ali manjši meri izvajale tudi druge beneške rodbine, odprla karierne možnosti in omogočila stopanje njihovih članov (tudi Grisonijev) v cesarsko vojsko ali uradništvo. Po drugi strani pa je v 19. stoletju pospešila integracijo beneškega plemstva v avstrijsko, kar se je na simbolni način kazalo npr. tudi v podeljevanju cesaričinega prestižnega reda zvezdnega križa beneškim plemkinjam. Vendar vse ni potekalo gladko. Pod na videz mirnim sobivanjem je pogosto tlelo staro protihabsburško razpoloženje. Lep primer zato je prav zadnja grofica Grisoni, ki je pripadala protiaavstrijsko nastrojeni rodbini Pola iz Trevisa in zlasti po moževi smrti ni skrivala svoje usmerjenosti proti habsburškemu dvoru. Zato so ji odvzeli damski red zvezdnega križa, znašla pa se je celo na seznamu habsburškemu dvoru politično najbolj nevarnih oseb v Istri.

Grisoniji so tako sredi 19. stoletja izumrli, vendar spomin nanje še živi, tudi v obliki materialne zapuščine, ki je ostala za njimi. To sta v prvi vrsti njihov rodbinski arhiv in bogata knjižnica. Arhiv obsega 94 fasciklov, a bi lahko bil še obsežnejši, če ga po drugi svetovni vojni ne bi doletela nesreča – precej so ga namreč prodali za star papir. Knjižnica, ki jo je zadnji Grisoni v oporoki namenil prijatelju Placidu Taliu, priorju samostana S. Maria di Praglia, pa je po spletu okoliščin ostala v Kopru in je danes del domoznanskega oddelka Osrednje knjižnice Srečka Vilharja. Na Grisonije v Kopru danes spominjajo tudi spominske table in nekaj kamnitih grbov na fasadah koprskih palač.

Knjigo o rodbini Grisoni poleg zanimive vsebine odlikujeta tudi lepa oblika in bogato slikovno gradivo. Avtorici sta uporabili velik nabor arhivskega gradiva in svoje ugotovitve podkrepili in potrdili z obsežno literaturo. Vseeno bi bilo treba opozoriti na

dve manjši pomanjkljivosti. Prva je odsotnost rodovnika oz. preglednega genealoškega prikaza. V knjigi namreč sledimo rodbini skozi več stoletij, navedenih je mnogo imen, sredi katerih se prej ali slej izgubi še tako pozoren bralec. Zato bi bil nujno rodovno deblo, ki bi rodbino prikazalo na plastičen in bolj oprijemljiv način. Na strani 30 je sicer objavljen rodovnik iz 19. stoletja, ki pa je v italijanščini in je težko berljiv, saj gre dejansko za arhivalijo iz rodbinskega fonda.

Druga pomanjkljivost je nepravilna uporaba povratno svojilnega zaimka. Ta pripomba morda zveni banalno in malenkostno, vendar še zdaleč ni vseeno in je pomensko popolnoma različno, če je npr. grof Bernardo Borisi za dediče imenoval sinove svojega ali pa sinove njegovega (čigavega?) bratranca (str. 67), in če je bil Francesco Grisoni iz Benetk izgnan s svojimi ali z njegovimi (čigavimi?) nasledniki (str. 7, 27, 105).

Vendar vse to niti najmanj ne zmanjšuje velikega in pomembnega dela, ki sta ga opravili avtorici in tako pozabi iztrgali pomemben del koprské zgodovine. Upajmo, da se bosta na podoben način lotili še kakšne druge koprské rodbine, vsekakor pa je knjiga spodbuda tudi za druge raziskovalce, da se posvetijo takšnim in podobnim do sedaj prezrtim temam.

Miha Preinfalk



Miha Šimac: Vojaški duhovniki iz slovenskih dežel pod habsburškim žezlom. Ljubljana: Inštitut za zgodovino Cerkve pri Teološki fakulteti Univerze v Ljubljani, 2014, 422 strani.

Leta 2014 je kot 36. delo v zbirki Acta Ecclesiastica Sloveniae izšla pričujoča monografija, dopolnjenja doktorska disertacija z naslovom *Vojaški kurati iz osrednjih slovenskih dežel v avstro-ogrske oboroženih silah v prvi svetovni vojni*, ki jo je avtor leto pred tem uspešno zagovarjal na Teološki fakulteti Univerze v Ljubljani. Pri tem ne moremo spregledati velikega simbolnega pomena izdaje monografije ob 100. obletnici pričetka prve svetovne vojne.

Kot poudari avtor v uvodu, je namen dela »osvetliti razvoj in organiziranost vojaške duhovne oskrbe«, s posebnim poudarkom na času »prve svetovne vojne in aktivnosti vojaške duhovščine v teh izrednih razmerah«. V uvodu predstavi še obseg raziskovanja, ki je temeljilo tako na pregledu obstoječe literature in medvojne časopisja kot tudi arhivskega gradiva iz obeh slovenskih nadškofijskih arhivov ter dunajskega Vojnega arhiva.

Monografijo lahko razdelimo na dva večja vsebinska sklopa, ki sta nadalje razdeljena na poglavja.

V prvem sklopu se avtor posveti predstavitvi splošne zgodovine; najprej predstavi razmere v slovenskih deželah ob koncu 19. stoletja, nato pa zgodnjo zgodovino duhovne oskrbe v habsburških oboroženih silah (od začetkov do leta 1773, ko je bil ustanovljen avstrijski Apostolski vojaški vikariat, in delovanje vikariata do preoblikovanja države v dvojno monarhijo leta 1867/68) ter zgodovino avstro-ogrske vojaške duhovščine v letih 1867–1918. V zadnjem sklopu avtor izpostavlja, kako je reorganizacija avstrijskih in madžarskih oboroženih sil vplivala na reorganizacijo vojaške duhovščine.

Drugi, največji vsebinski sklop je namenjen predstavitvi delovanja slovenskih vojaških duhovnikov avstro-ogrske monarhije med prvo svetovno vojno. Prek življenjskih zgodb slovenskih duhovnikov osvetli prehod (vojaške) duhovščine v vojno stanje (in preganjanje duhovnikov, ki so bili poznani kot narodni buditelji) ter njihovo delovanje v aktivni vojaški službi. Avtor tako prikaže celoten razpon slovenskih (vojaških) duhovnikov na začetku prve svetovne vojne: od maloštevilnih, ki so se javili prostovoljno, do najštevilnejših, ki so bili vpoklicani v vojaško službo, in tistih, ki so bili zaradi svojega delovanja (oz. pričanja) zaprti oz. preganjani. V posebnem ekskurzu prikaže tudi delovanje vojaških duhovnikov v drugih oboroženih silah prve svetovne vojne.

Zatem se avtor posveti prikazu pastoralnega delovanja vojaških duhovnikov med vojno, tako na

UDK 355.098:27-722.53"15/19"

ISSN 0351-2789

ACTA
ECCLESIASTICA
SLOVENIAE
36

Miha Šimac

VOJAŠKI DUHOVNIKI
IZ SLOVENSKIH DEŽEL
POD HABSBUŠKIM ŽEZLOM

Ljubljana 2014

